

Predmet C-104/20**Sažetak zahtjeva za prethodnu odluku sastavljen na temelju članka 98.
stavka 1. Poslovnika Suda****Datum podnošenja:**

27. veljače 2020.

Sud koji je uputio zahtjev:

Tribunal du travail de Nivelles (Belgija)

Datum odluke kojom se upućuje zahtjev:

9. siječnja 2020.

Tužitelj:

SD

Tuženici :

Habitations sociales du Roman Païs SCRL

TE, u svojstvu stečajnog upravitelja Régie des Quartiers de Tubize ASBL

Predmet i podaci o sporu

- 1 Osoba SD radila je od 15. listopada 1995. u okviru trojnog sporazuma sa stambenim društvom za pružanje javnih usluga Habitations sociales du Roman Païs (u daljnjem tekstu: HSRP) i s neprofitnom udrugom Régie de Quartier de Tubize (u daljnjem tekstu: Régie).
- 2 Ugovor o radu osobe SD raskinut je 11. siječnja 2016. s trenutačnim učinkom.
- 3 Osoba SD tužbom je pokrenula postupak pred Tribunal du travail (Radni sud, Belgija) 10. siječnja 2017. U suštini ističe nedostatnost plaće koju je primala tijekom trajanja ugovora i, posljedično, otpremnine koja joj je isplaćena, neplaćanje prekovremenih sati i naknade za noćni rad, kao i nedopuštenost otkaza.
- 4 Tribunal du travail (Radni sud) odlučuje o određenom broju spornih pitanja među strankama (kvalifikacija radnog odnosa, solidarna odgovornost HSRP-a i Régieja, otpremnina, naknada zbog nedopuštenog otkaza) te nalaže mjeru izvođenja

dokaza radi utvrđivanja konačnog iznosa zaostalih primitaka od plaće koje osoba SD ima pravo potraživati.

- 5 Régie je proglasio stečaj 13. svibnja 2019.
- 6 Nadalje, kad je riječ o isplati zaostalih primitaka od plaće za prekovremene sate i noćni rad koji je obavila osoba SD, Radni sud pita se o usklađenosti nacionalnog zakonodavstva o teretu dokazivanja prekovremenih sati i noćnog rada s pravom Unije te odlučuje uputiti prethodno pitanje Sudu Europske unije.

2. Predmetne odredbe

2.1. Pravo Unije

2.1.1. Povelja Europske unije o temeljnim pravima

- 7 Članak 31. stavak 2. Povelje određuje:

„Svaki radnik ima pravo na ograničenje najduljeg radnog vremena, na dnevni i tjedni odmor te na plaćeni godišnji odmor.”

2.1.2. Direktiva 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena (SL 2003., L 299, str. 9.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 2., str. 31.)

- 8 Članak 3., naslovljen „Dnevni odmor” određuje:

„Države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi se svakome radniku osiguralo pravo na dnevni odmor u trajanju od najmanje 11 sati neprekidno, unutar vremena od 24 sata.”

- 9 Članak 5., naslovljen „Tjedni odmor” određuje:

„Države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi svaki radnik u razdoblju od sedam dana imao pravo na najmanje 24 sata neprekidnog odmora dodatno uz 11 sati dnevnog odmora iz članka 3.

Ako objektivni, tehnički i organizacijski uvjeti rada to opravdavaju, može se primijeniti najkraći tjedni odmor od 24 sata.”

- 10 Članak 6., naslovljen „Najdulje tjedno radno vrijeme” određuje:

„Države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi se osiguralo da, u skladu s potrebama zaštite sigurnosti i zdravlja radnika:

(a) broj radnih sati tjedno bude utvrđen zakonima i drugim propisima ili kolektivnim ugovorima ili sporazumima između socijalnih partnera;

(b) *prosječan broj radnih sati u svakom sedmodnevnom razdoblju, uključujući prekovremene sate, ne prelazi 48.*”

2.1.3. *Direktiva Vijeća 89/391/EEZ od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu (SL 1989., L 183, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 4., str. 50.)*

11 Članak 4. stavak 1. određuje:

„Države članice poduzimaju sve potrebne korake kako bi osigurale da poslodavci, radnici i predstavnici radnika podliježu pravnim propisima potrebnim za provedbu ove Direktive.”

12 Članak 11. stavak 3. određuje:

„Predstavnici radnika sa specifičnom odgovornošću u pitanjima sigurnosti i zdravlja radnika imaju pravo zahtijevati od poslodavca da poduzme odgovarajuće mjere i upoznati ga s prijedlozima za ublažavanje opasnosti za radnike i/ili uklanjanje izvora opasnosti.”

13 Članak 16. stavak 3. određuje:

„Odredbe ove Direktive u potpunosti se primjenjuju na sva područja koja pokrivaju pojedinačne direktive, ne dovodeći u pitanje njihove strože i/ili detaljnije odredbe.”

2.1.4. *Sudska praksa Suda*

Presuda od 14. svibnja 2019., CCOO (C-55/18, EU:C:2019:402)

Ovom presudom, Sud je presudio da: *„Članke 5. i 6. Direktive 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena, u vezi s člankom 31. stavkom 2. Povelje Europske unije o temeljnim pravima te člankom 4. stavkom 1., člankom 11. stavkom 3. i člankom 16. stavkom 3. Direktive Vijeća 89/391/EEZ od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu, valja tumačiti na način da im se protivi propis države članice koji, u skladu s njegovim tumačenjem u nacionalnoj sudskoj praksi, poslodavcima ne nameće obvezu vođenja sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojeg je pojedini radnik radio.”*

Također je pojasnio da: *„S tim u vezi nije relevantno da je, [...], najdulje tjedno radno vrijeme [...] u predmetnom slučaju povoljnije za radnika od onoga propisanog člankom 6. točkom (b) Direktive 2003/88. Naime, [...] nacionalne odredbe donesene u tom području ipak prenose navedenu direktivu u unutarnje pravo, čije poštovanje države članice moraju osigurati donošenjem potrebnih provedbenih pravila u tu svrhu. Usto, bez sustava mjerenja obavljenog dnevnog*

radnog vremena i dalje je jednako otežano, ako ne i u praksi nemoguće, da radnik osigura djelotvorno poštovanje najduljeg tjednog radnog vremena, koliko god ono bilo.” (t. 51.)

Isto tako, dodao je da: *„Slijedom toga, radi osiguranja korisnog učinka prava predviđenih Direktivom 2003/88 i temeljnog prava iz članka 31. stavka 2. Povelje, države članice moraju poslodavcima nametnuti obvezu uspostave objektivnog, pouzdanog i pristupačnog sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojeg je pojedini radnik radio.” (t. 60.)*

U tom pogledu, kad je riječ o ulozi nacionalnog suda, Sud je pojasnio:

„Naposljetku, valja podsjetiti da se, u skladu s ustaljenom sudskom praksom, obveza država članica, koja proizlazi iz direktive, glede postizanja rezultata koji iz nje proizlazi te njihova dužnost, na temelju članka 4. stavka 3. UEU-a, da poduzmu sve odgovarajuće mjere, opće ili posebne, potrebne da se osigura ispunjenje te obveze odnosi na sva tijela država članica, uključujući sudove kad je riječ o stvarima u okviru njihove nadležnosti (vidjeti osobito presude od 19. travnja 2016., DI, C-441/14, EU:C:2016:278, t. 30. i od 13. prosinca 2018., Hein, C-385/17, EU:C:2018:1018, t. 49.).

Iz toga slijedi da su, kada primjenjuju unutarnje pravo, nacionalni sudovi, koji to pravo moraju tumačiti, obvezni uzeti u obzir pravila tog prava i primijeniti metode tumačenja koje ono priznaje da bi ga protumačili u najvećoj mogućoj mjeri u svjetlu teksta i svrhe direktive o kojoj je riječ kako bi se ostvario njome propisani cilj i time ispunili zahtjevi iz članka 288. trećeg stavka UFEU-a (presuda od 19. travnja 2016., DI, C-441/14, EU:C:2016:278, t. 31. i navedena sudska praksa).

Zahtjev usklađenog tumačenja uključuje obvezu nacionalnih sudova da, prema potrebi, izmijene ustaljenu sudsku praksu ako se ona temelji na tumačenju nacionalnog prava koje nije spojivo s ciljevima direktive (presude od 19. travnja 2016., DI, C-441/14, EU:C:2016:278, t. 33., od 17. travnja 2018., Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, t. 72. i od 11. rujna 2018., IR, C-68/17, EU:C:2018:696, t. 64.).” (t. 68. do 70.)

Presuda od 21. veljače 2018., Matzak (C-518/15, EU:C:2018:82)

Sud koji je uputio zahtjev također podsjeća na to da je Sud presudio da države članice ne mogu primjenjivati manje ograničavajuće tumačenje pojma radnog vremena od onoga iz članka 2. Direktive 2003/88 (Sud EU-a, presuda C-518/15 od 21. veljače 2018. - Ville de Nivelles/Rudy Martzak).

2.2. Nacionalno pravo

14 Članak 1315. belgijskog Code civilea (Građanski zakonik) određuje:

„Onaj koji zahtijeva izvršenje obveze, mora je dokazati.

Obratno, onaj tko tvrdi da je oslobođen obveze, mora dokazati plaćanje ili činjenicu na temelju koje je njegova obveza prestala.”

3. Stajalište stranaka

- 15 Osoba SD smatra da joj se duguju zaostaci primitaka od plaće za prekovremene sate i noćni rad. Na dokaznom planu, svoje tvrdnje temelji na dokazima koje je podnijela, kao i na odredbama Direktive 2003/88 i članka 31. stavka 2. Povelje tumačenima s obzirom na presudu od 14. svibnja 2019. CCOO (C-55/18, EU:C:2019:402). Podredno, ako joj se ne duguju nikakvi zaostaci primitaka od plaće za prekovremene sate i noćni rad, smatra da valja naložiti tuženicima da joj vrate ekvivalent stjecanja bez osnove koji su ostvarili zbog rada koji je obavila tijekom tih istih sati.
- 16 Stečajni upravitelj Régieja navodi da neće podnijeti odgovor na tužbu.
- 17 HSRP se poziva na svoje svojstvo pravne osobe javnog prava i smatra da je obuhvaćen samo Loiom du 14 décembre 2000 fixant certains aspects de l'aménagement du temps de travail dans le secteur public (Zakon od 14. prosinca 2000. o utvrđivanju određenih vidova organizacije radnog vremena u javnom sektoru), koji ne predviđa plaćanje prekovremenih sati ili naknada, a ne Loiom du 16 mars 1971 sur le travail (Zakon o radu od 16. ožujka 1971.).
- 18 Štoviše, nije podnesen dokaz o tim prekovremenim satima, pogotovo jer se HSRP-u ne može prigovarati zbog nepostojanja sustava mjerenja radnog vremena, koji kod njega postoji već mnogo godina.
- 19 Podredno, nije došlo do stjecanja bez osnove.

4. Ocjena radnog suda

- 20 Oslanjajući se na sudsku praksu Suda (vidjeti točku 2.1.4. ove presude), sud koji je uputio zahtjev smatra da HSRP-ova tvrdnja, koja se sastoji u tome da ono što je utvrđeno u presudi od 14. svibnja 2019., CCOO (C 55/18, EU:C:2019:402) nije relevantno jer je ovaj postupak pokrenut ranije, nije održiva.

Također odbacuje tvrdnju prema kojoj HSRP nije obuhvaćen Zakonom o radu od 16. ožujka 1971. Naime, članak 1. tog zakona određuje područje primjene *ratione personae*, odnosno poslodavce i radnike – što su u ovom slučaju HSRP i tužitelj, dok članak 3. stavak 1. točka 1) isključuje iz područja primjene – samo za neke dijelove zakona – „osobe koje rade za državu, regije, općine, javne ustanove koje ovise o njima i tijela od javnog interesa, osim ako rade za tijela koja obavljaju industrijsku ili komercijalnu djelatnost ili ustanove koje pružaju zdravstvenu, preventivnu ili higijensku njegu.” HSRP ne spada ni u jednu od tih kategorija jer je zadružno društvo s ograničenom odgovornošću (SCRL).

Kad je riječ o odredbama europskog prava, sud koji je uputio zahtjev podsjeća na to da direktive određuju samo vertikalni izravni učinak na način da se na njih nije moguće pozivati u odnosima između pojedinaca. Ipak ostaje činjenica da, kada obveza stavljena na teret državama nije ispoštovana – kao u ovom slučaju jer Belgija ne nameće na općenit način „*poslodavcima obvezu uvođenja mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojeg je pojedini radnik radio*” – na sudovima je da poduzmu posebne mjere – jer belgijski sud ne može donijeti općenitu i apstraktnu odluku – kako bi se ostvarili ciljevi propisani direktivom, osobito promjenom sudske prakse.

Sud je u biti posebno naglasio da je situacija slabijeg položaja radnika takva da bi ga mogla „*odvratiti od izričitog pozivanja na svoja prava u odnosu na poslodavca jer bi zbog traženja tih prava mogao, među ostalim, biti izložen poslodavčevim mjerama koje bi mogle utjecati na radni odnos na štetu tog radnika*” (presuda od 14. svibnja 2019., CCOO, C-55/18, EU:C:2019:402, t. 45.).

To je posebno točno u pogledu prekovremenih sati s obzirom na koje poslodavci sustavno prigovaraju, kao što to čini HSRP, da su jednostrano zabilježeni ili čak da se njih nije izričito dogovorilo.

U biti, „*bez postojanja takvog sustava [svakodnevnog pojedinačnog nadzora radnog vremena] nije moguće objektivno ni pouzdano odrediti ni broj sati rada tijekom kojih je radio radnik ni njihovu vremensku raspodjelu ni broj sati koji su kao prekovremeni sati obavljani izvan radnog vremena.*” (presuda od 14. svibnja 2019., CCOO, C-55/18, EU:C:2019:402, t. 47.).

U ovom predmetu, sud koji je uputio zahtjev utvrđuje da se jedini način kako bi se osigurala učinkovitost odredbe sastoji u prebacivanju tereta dokazivanja kada ne postoji pouzdan sustav mjerenja radnog vremena koji je proveo poslodavac i da to pitanje prekoračuje ono o promjeni sudske prakse jer je teret dokazivanja uređen zakonom i, preciznije, člankom 1315. Codea civilea (Građanski zakonik) na temelju kojega onaj koji zahtijeva izvršenje obveze, mora je dokazati.

Točno je da članak 8.4. nove knjige VII. Građanskog zakonika, koji zadržava to načelno pravilo, dopušta sudu da „*posebno obrazloženom presudom, u iznimnim okolnostima, odredi tko snosi teret dokazivanja ako je primjena pravila navedenih u prethodnim stavcima očito nerazumna. Sud može iskoristiti tu ovlast samo ako je naložio sve korisne mjere izvođenja dokaza i osigurao da stranke surađuju u pribavljanju dokaza, ali ipak nije pribavljeno dovoljno dokaza*” te je stoga takav da osigurava učinkovitost odredaba europskog prava, ali će ta odredba stupiti na snagu tek 1. studenoga 2020.

Slijedom toga, sud koji je uputio zahtjev smatra da je potrebno uputiti prethodno pitanje Sudu Europske unije, kada je riječ o usklađenosti odredbe unutarnjeg prava koja se odnosi na teret dokazivanja prekovremenih sati i noćnog rada kada država članica ne nameće poslodavcima obvezu uspostave objektivnog,

pouzdanog i pristupačnog sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojega je pojedini radnik radio.

5. Prethodno pitanje

Tribunal du travail du Brabant wallon, division Nivelles (Radni sud u Valonski Brabant, odjel Nivelles) postavlja Sudu sljedeće prethodno pitanje:

„Trebaju li članke 3., 5. i 6. Direktive 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena, u vezi s člankom 31. stavkom 2. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, kao i člankom 4. stavkom 1., člankom 11. stavkom 3. i člankom 16. stavkom 3. Direktive Vijeća 89/391/EEZ od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu – s obzirom na to da im se protivi odredba države članice koja ne nameće poslodavcima obvezu vođenja sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojeg je pojedini radnik radio (presuda C-55/18 od 14. svibnja 2019.) – tumačiti na način da im se protivi da nacionalni zakonodavstvo, u ovom slučaju članak 1315. belgijskog Građanskog zakonika koji onome koji zahtijeva izvršenje obveze nameće obvezu da je mora dokazati, ne predviđa prebacivanje tereta dokazivanja kada se radnik poziva na prekoračenje uobičajenog radnog vremena, ako

- to isto nacionalno zakonodavstvo, u ovom slučaju belgijsko zakonodavstvo, ne nameće poslodavcima obvezu uspostave pouzdanog sustava mjerenja dnevnog radnog vremena tijekom kojega je pojedini radnik radio; i
- poslodavac nije dobrovoljno uspostavio takav sustav;
- čime se radnika stavlja u praktičnu nemogućnost dokazivanja prekoračenja?”